

سوانیاں دے گھرو کی مسئلے تے اوہناں دا قانونی حل

Women's Domestic issues and their legal solution

فاخرہ رزاق

پی ایچ ڈی سکالر

ڈاکٹر نمینہ بتول

ایسوسی ایٹ پروفیسر شعبہ پنجابی

لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور

Abstract:

Domestic violence- physical, emotional, sexual and economic abuse is a significant issue addressed by legislation like the domestic violence prevention and protection act 2012. These laws are designed to provide protection, shelters and monetary relief. Deprivation of inheritance rights is prohibited by laws to prevent this right's denial through deceitful means. The Punjab enforcement of property rights Act 2021 is one example. Forced marriages and harmful practices are criminalized by various acts, such as the prevention of Anti-women practices criminal law amendment Act 2011, targeting forced marriages, child marriages and customs like vani and swara. Giving a female in marriage to settle a dispute is included. Harassment at home and work is addressed by specific laws like the protection against harassment of women at the workplace Act 2010 and amendments to the Pakistan penal code.

Keywords: Women's Rights, Domestic Issues, Legal Solutions, Domestic Violence, Family Law, Gender Equality, Legal Protection, Women Empowerment, Marital Rights, Family Disputes, Gender-Based Violence

تعارف:

بحیثیت اسلامی ملک دے ساڈے ایتھے سوانیاں دے حقوق دی پاسداری کیتی جانی چاہیدی اے پر در حقیقت ساڈے ملک وچ بہتا زانیاں دے حقوق دا استحصال کیتا جاندا اے۔ اسیں زانیاں نوں سماج دا حسن، وقار تے استحکام دی ضمانت سمجھدے اُن تے بُہتے ظلم وی اوہدے اتے ای کردے اُن گھریلو تشدد، تیزاب گردی، جنسی طور تے ہراساں کرنا، وراثت وچ محرومی، گھٹ عمری وچ ویاہ تے غیرت دے نال تے قتل ورگے اقدامات عام نیں جاگیردارانہ ذہنیت، قبائلی کلچر تے انتہا پسندی توں اڈ دھیانوسی رواج تے رسماں نے زانیاں نوں سماج وچ متعصب تے امتیازی دونہاں دا حامل بنا دتا اے۔ اک اندازے موجب پاکستان وچ 80 فیصد زانیاں تے دُنیا وچ ہر تن وچوں اک زانیاں حیاتی دے کسے نہ کسے ول نال تشدد دا نشانہ بندی اے۔ جنہاں وچ ذہنی طور تے ٹارچر کرنا، اوہناں تے جسمانی تشدد کرنا، جنسی زیادتی دا نشانہ بنانا، جنسی طور تے ہراساں کرنا، بدکلامی کرنا تے اچھا رویہ اختیار کرنا جیہڑا صنفی تفریق نوں ظاہر کرے۔ ایہہ نہ صرف زانیاں سگوں انسانی حقوق دی وی خلاف ورزی نوں ظاہر کردا اے گھٹ تعلیم یافتہ ممالک وچ گھریلو تشدد اک نہایت عام جہی گل اے۔ دوجا زانیاں وی گھریلو تشدد نوں اپنی قسمت دا لکھیا سمجھ کے قبول کر لیندیاں نیں۔ ایس تشدد نال اپنی ساری حیاتی لنگھا ندیاں نیں۔ خاوند اپنی سوانی تے تشدد کردا اے پر

اوه اپنے گھر والیاں نوں ایہہ گل نہیں دسدی۔ اجیہیاں زنانیاں دی ساری حیاتی تشدد دا سامنا کردیاں ای لنگھ جاندی اے۔ بالال دے جمن مگروں اوہناں دے خاوند اوہناں نوں چھڈ جاندے۔ نیں۔ زنانیاں نوں کئی واری سوہریاں ولوں وی طعنے تے تشدد دا سامنا رہندا اے۔ جسمانی تشدد زنانیاں دی شخصیت تے صلاحیتاں نوں وی متاثر کردا اے۔ جدکہ اوہناں دے فیصلہ کرن دی صلاحیت نوں وی گھٹ کردیندا اے۔ گھریلو تشدد نال اوہناں دی سماعت متاثر ہوندی اے۔ اسقاط حمل ورگے روگ لگ جاندے۔ نیں۔ ایس حوالے نال قانون سازی ہورہی اے۔ ایس توں اڈ اسلامی قوانین وی زنانیاں نوں اوہناں دے حقوق دیوں دا پرچار کردا اے۔ ارشاد باری تعالیٰ اے:

"اور عورتوں کا حق (مردوں پر) ویسا ہی ہے جیسا دستور کے مطابق مردوں کا (عورتوں پر) ہے۔" (1)

اسلام امن و امان تے انسانیت دا دین اے، اک اجیہا نظام حیات جہنے نہ صرف انسان سگوں جنوراں تے بوٹیاں حیوان و نبات دی حفاظت کرن دا حکم دتا اے۔ اسلام وچ جہڑا مقام زنانی نوں حاصل اے۔ اوہدا وجود کسے ہور مذہب وچ نہیں اے۔ ایس لئی ایہدی حفاظت، عزت تے قدر کرنا سماج دے ہر فرد تے لازم اے۔ پنجاب دے وسیب وچ سوانیاں دے حقوق دی ریت روایت بڑی پرانی اے۔ پنجاب دے وسیب وچ سوانیاں دے مسئلے اُتے چائن پاون توں پہلاں پنجاب دے وسیب دی تاریخ موجب پنڈاں وچ ذات پات دے نظام وی اک وڈی مثال ملدی اے۔ ویہاں ویلے تے دوجے حیاتی دے نظام ویلے ذات پات دے اصولاں نوں مدنظر دکھیا جاندا اے۔ جدکہ ساڈے قانونی نظام وچ ایہدی کوئی تہاں نہیں اے۔ ایس حوالے نال ڈاکٹر مبارک علی لکھدے نیں:

"اگر غاصب کا بھی طاقت کے ذریعے حکومت پر قبضہ ہو جاتا تو اسے جانی حکمران تسلیم کر لیا جاتا۔" (2)

ایس ذات پات دی ونڈ نے زنانیاں دی حیاتی نوں بڑا متاثر کیتا۔ اوہ بہانویں ویہاں دا فیصلہ ہووے یاں فیر جائیداد دی ونڈ ہووے ذات پات دے عنصر پاروں زنانی دی حیاتی ہمیش متاثر ہوندی رہی اے۔ جد کہ اسیں زنانی دے پچھوڑ تے جہات پائیے تاں زنانیاں نے حیاتی دے ہر موڑ تے بہوں قربانیاں دتیاں نیں۔ ایس حوالے نال شہلانگار لکھدیاں نیں:

"آج تائیں زنانی دی کوئی خاص سماجی حیثیت نہیں دسدی۔ زنانی مرد توں دبدی ڈر دی تے اوہدے لئی جیوندی رہی اے۔" (3)

جے کر اسیں زنانیاں دے گھرو کی مسلیاں بارے گل کرئیے تاں سائوں اوہناں دے بے بہاہ مسائل وکھالی دیندے نیں۔ دوجے پاسے قانون دے حوالے نال اوہناں دے حقوق تے جہات پائیے تاں ایہدے وچ زنانیاں لئی کئی تحفظاتی قوانین موجود نیں جہڑے زنانیاں نوں تحفظ فراہم کردے نیں تے زنانیاں دے حقوق بارے جانکاری حاصل کرن دی اپیل وی کردے نیں۔ آئینی اعتبار نال یاں قانونی اعتبار نال جے کر اسیں زنانیاں دے تحفظاتی قوانین دی گل کرئیے تاں ایہہ گل کھلدی اے پئی پاکستان دے آئین وچ مرداں تے زنانیاں دے حقوق برابر نیں۔ مذہبی لحاظ نال وی زنانیاں نوں چوکھے سوکھے حاصل نیں:

"پاکستان دے آئین دے مطابق اوہ مرداں دے برابر حق رکھدیاں نیں۔ پر

سماجی تے ثقافتی اعتبار نال زنانیاں دی اہمیت گھٹ ای رہی۔ سماجی تے معاشرتی نظام وچ اوہوں مرداں اُتے انحصار کرنا پیندا اے پر عملی طور تے سواہناں نوں مرداں دے برابر حق نہیں ملدا۔" (4)

بے جوڑ ویہاں، وٹھ سٹا تے دوجے ویہاں دے مسئلے تے گھرو کی مسئلے جویں کہ جسمانی بناوٹ تے ساخت، رنگ روپ ورگے مسائل اک زنانی کولوں اوہدے ازدواجی تے سماجی حقوق کھوہ لیندے نیں۔ پے درپے دھیاں دے جمن دے مسئلے اک سوانی نوں پسند دا ویہاں دی اجازت نہ دینا، سوانیاں نوں جائیداد وچ حصہ نہ دینا، پتر نوں دھی اُتے ترجیح دینا، سوہریاں دے ظلم ماں پیو لئی دھی لئی جہیز دے مسئلے شامل نیں۔ قانون دے پچھوڑ وچ سائوں ایہہ گل ملدی اے:

"یورپ میں عورتوں کی آزادی کا پہلا آئینی قدم 1882ء میں اٹھایا گیا تھا جس وقت برطانوی حکومت نے ایک فرمان جاری کر کے عورتوں کی کمانی ہوئی ساری دولت اپنے پاس رکھنے کا حق دیا۔" (5)

زنانیاں نوں حاصل قانونی حقوق وچ فوجداری (سنگین جرائم) قانون موجب زنانیاں نوں حاصل حقوق، عائلی (خاندانی) قانون موجب زنانیاں نوں حاصل حقوق، دیوانی (عام لین دین) قانون موجب زنانیاں نوں حاصل حقوق شامل نیں۔ تعزیرات پاکستان 1860ء وی دفعہ 310 دے تحت زنانیاں نوں بدل صلح وچ دیوں دی مناہی اے۔ جیویں ونی دی رسم وچ صلح دے طور تے جہڑا نکاح کیتا جاندا اے اوہ نکاح زنانی دی مرضی توں بغیر کردتا جاندا اے۔ تعزیرات پاکستان 1860ء دی دفعہ ایس روایت دی نفی کردا اے۔ ونی ورگیاں رجعتاں بھریاں روایتاں دا شکار زنانیاں نوں ایہہ قانون تحفظ فراہم کردا اے۔ A-310 دے مطابق جے کوئی بندا کسے زنانی نوں صلح دے بدلے وچ دیوے گاتے اجیہا عمل کرن والے نوں گھٹوگھٹ تن سال دی سزا تے ودھ توں ودھ ست سال تیکر دی قید دی سزا دتی جاوے گی۔ قانونی اعتبار نال زنانیاں دی عزت تے ناموس بڑی اہمیت دی حامل اے ایس پاروں قانون اجیہاں زنانیاں نوں تعزیرات پاکستان دی دفعہ 354 موجب دو ورہیاں دی قید دی سزا مقرر کردی اے۔ قانون دی اجارہ داری دے حوالے نال آکھیا جاندا اے:

"قانون سب کا بادشاہ ہے اور قانون کی نظر میں مرد وزن برابر ہیں۔"

(6)

قانون وچ جرم تے سزا دے وچکار اوہی رشتہ اے جیہڑا مرض تے دوا وچکار اے۔ جرائم دی روک تھام لئی قوانین بنائے جاندے نیں ہر قانون دا ہرگز ایہہ مقصد نہیں کہ جنگل دا قانون نافذ کیتا جاوے۔ قانون دا مقصد تے سماج وچ عدل و انصاف نوں قائم کرنا اے۔ کسے وی سماج وچ قوانین دی موجودگی نظم، انصاف تے ہم آہنگی نوں برقرار رکھن لئی بنیادی کم کردا اے۔ قوانین اک سماج نوں تشکیل دیندے نیں۔ انہاں قوانین وچ زنانیاں لئی بہتری تھان موجود اے جائیداد توں محرومی بارے قانون اکھدا اے:

"قانونی طور تے جدوں سوانیاں نوں جائیداد توں محروم رکھیا جانا

اے۔ تاں سیکشن 498-A پاکستان پینل کوڈ سوانیاں نوں تحفظ فراہم کردا

اے۔" (7)

گھروں باہر جدوں زنانیاں کم کرن لئی جائیداد توں محروم رہن لیاں توں تحفظ فراہم کردے نیں۔ جیویں کہ سیکشن 509 تعزیرات پاکستان 1860ء دے تحت سوانی دی بے عزتی کرن دی غرض نال کوئی اشارہ کرنا یاں آواز کڈھنا جہیدے پاروں سوانی دی بے عزتی ہوندی ہووے۔ اوہ ایس سیکشن 509 دے تحت قانونی ادارے یعنی پولیس یاں فیر عدالت ول رجوع کرسکدی اے۔ پاکستان وچ بہت ساریاں سوانیاں گھریلو تشدد دا شکار ہوندیاں نیں۔ قانون بارے جانکاری ناں ہون پاروں کئی زنانیاں موت دا شکار وی ہوجاندیاں نیں۔ جے کر اوہ انصاف لئی یاں قانونی مدد لئی پولیس دا سہارا لے وی لین تے قانون بارے جانکاری ناں ہون پاروں اوہ ادھر ادھر بھٹک دیاں رہندیاں نیں۔ اخیر ہارمن کے اوس مارکٹ نوں اپنا نصیب من لیندیاں نیں۔ ایس حوالے نال قانون اکھدا اے:

"سیکشن 337-A پاکستان پینل کوڈ (PPC) سزائے شجر اکھیا جانا

اے۔ ایہہ قانون پاکستان وچ ہون والے سارے غیر قانونی علماں تے

لگدا اے۔ جہیدے وچ مارکٹ وغیرہ شامل نیں۔" (8)

زنانیاں لئی ہر تھان تے سماجی پدھر اتے بہتے مسائل نیں جیویں گھریلو معاملات، نجی مسائل، زچگی دے مسائل، گھروں باہر جاوے دے مسائل موجود نیں۔ ہر موجودہ دور وچ قوانین دی موجودگی دے باوجود زنانیاں اپنے حقوق نہ ملن دا رونا روندیاں وکھالی دیندیاں نیں۔ ایس کر کے اسیں اکھ سکدے ان کہ زنانیاں دے حوالے نال قانون بے زبان یاں بے آواز نیں۔ قانون وچ اوہناں لئی بے شمار قوانین موجود نیں۔ تعلیم وی کمی پاروں اوہ اپنے حقوق بارے جانکاری نہیں رکھدیاں۔ ایس لئی زنانیاں نوں اپنی تعلیم تے توجہ دینی چاہیدی اے۔ ہر شے نوں قسمت دا لکھیا سمجھ کے قبول کر لینا اپنے اتے ظلم توں اڈ بور گجھ وی نہیں اے۔ قوانین دی موجودگی زنانیاں لئی اک تحفظ فراہم کرن دی دلیل نیں۔ انہاں توں بھرپور فائدہ چکنا زنانیاں دا بنیادی تے پیدائشی حق اے۔

پنجاب وچ زنانیاں نوں گھریلو تشدد تے نفسیاتی تے جذباتی دباؤ دا سامنا کرنا پیندا اے۔ زنانی بھانویں شہروی ہووے یاں فیر پنڈ دی دونوں تھانوں تے زنانی نوں ایہناں سارے مسائل دا سامنا کرنا پیندا اے۔ ایس توں وکھ معاشی استحصال وی وڈا مسئلہ اے جہیدے پاروں پنجاب دی زنانی دباؤ دا شکار ہوندی اے۔ ایس حوالے نال اک بل دی منظوری دتی گئی اے جیہڑا زنانیاں نوں تن طراحاں دے تحفظ فراہم کردے نیں جیویں:

"مانیٹری آرڈر اس کے علاوہ پنجاب میں خواتین کے تشدد کے خاتمہ

کے لیے کام کرنے کی جگہ (ملازمت)، صنفی مساوات، سماج میں

خواتین کو باختیار بنانے کے لیے جائیداد میں ان کے لیے تحفظاتی

قوانین اور ادارے بنائے گئے ہیں۔" (9)

کئی واری جدوں کوئی زنانی اپنے گھر والیاں نوں معاشی اعتبار نال سپورٹ کرن لئی گھروں نکلدی اے تے اوس ویلے اوس نوں راہ وچ تے کم کرن دی تھان تے ہراسگی دا سامنا کرنا پیندا اے۔ ایس حوالے نال پنجاب وچ انکوائری کمیٹی وی بنائی گئی اے۔ ایس انکوائری کمیٹی وچ گنہگار ثابت ہون والے نوں سزا دیون دے حوالے نال وارننگ دینا، جرم ثابت ہون تے اونہوں ملازمت انکریمنٹ تے ترقی روکن تے متاثرہ زنانی نوں جرمانہ ادا کروانا ایس کمیٹی دے اہم اصولاں وچ شامل اے۔ ایس توں اڈ پنجاب وچ زنانیاں لئی جیہڑے قوانین رائج نیں اوہناں وچ:

1. "Protection againt Harssment" of women at work place act.
2. The Punjab 2010 comission on the status of the Punjab.
3. Women act 2014 protection of women against.
4. The violence act 2010 Punjab women Protection.
5. The authority act 2017 Punjab enforcement of women.
6. The property right act 2021 Punjab women hostels authority act 2023.

شامل نیں۔ ایس توں اڈ پاکستان دا آئین تے پینل کوڈ زنانی نوں تعلیم دے حصول لئی وی تحفظ فراہم کردا اے۔ کیوں جے کئی واری پنجاب دے پنڈاں وچ تے شہراں وچ ماں پیو دھیاں نوں اوہناں دے بنیادی حق یعنی تعلیم توں محروم رکھدے نیں۔ آئین دی شق A-25 دے مطابق ریاست 5 توں 16 سال دی عمر دے بالان نوں مفت تے لازمی معیاری تعلیم فراہم کرے گی۔ پنجاب دے پنڈاں وچ کجھ روایتی رسماں بن وی موجود نیں جنہاں وچ گھٹ عمری دے ویاہ تے زبردستی دے ویاہ شامل نیں۔ ایہہ پنجاب دے پنڈاں وچ اک رواج دی شکل اختیار کر گیا اے۔ جیہڑا اک بالڑی لئی اوہدی ذہنی نشوونما لئی بڑا غیر ضروری رواج اے۔ ایس دے خاتمے لئی پاکستان دا

قانون آکھدا اے کہ اغوا کرکے بالڑی دا زبردستی ویاہ کرنا یاں فیر نکلی عمرے اویدا ویاہ کرنا۔ ایہدے مطابق مجرم نوں 3 توں 5 ورہیاں دی قید تے پنج لکھ روپے دا جرمانہ شامل اے۔ پنجاب دے پنڈاں وچ تے شہراں وچ زنانی نوں جائیداد وچوں حصہ دینا ضروری نہیں سمجھیا جاندا تے بے دخل کردتا جاندا اے۔ ایس حوالے نال پاکستان دے آئین وچ زنانیاں نوں جائیداد وچ حصہ دیوں دا واضح ایکٹ موجود اے جیہڑا انفرسمنٹ آف ویمن پراپرٹی رائٹس ایکٹ 2020ء دے طور تے موجود اے۔ ایس وچ واضع طور تے آکھیا جاندا اے کہ زنانیاں نوں غیر قانونی تے جعل سازی دے ذریعے جائیداد دی ملکیت توں محروم کیتا جاندا اے۔ ایس کرکے لازم اے کہ زنانیاں دے جائیداد دی ملکیت دے حق نوں تحفظ دتا جاوے۔ ایس قانون دے مطابق زنانیاں نوں جائیداد وچ حصہ حاصل کرن دا حق ہووے گا۔ پنڈاں تھواواں وچ زنانیاں نوں کئی مسائل پیش آوندے نیں جیویں زنانیاں دا جنسی استحصال یاں زنانی جبر دے واقعات عام نیں۔ زنانیاں نوں اپنے قانونی حقوق توں نا آشنائی پاروں ایس ظلم نوں نہ صرف برداشت کرنا پیندا اے بلکہ چپ دا گھٹاوی پینا پیندا اے۔ پنچائیت وچ ایس گل نوں صرف گل بات نال مکادتا جاندا اے جدکہ قانون وچ ایہدی کڑی سزا موجود اے تے مجرم لئی کوئی دعایت وی گنجائش نہیں ہوندی۔ ایس حوالے نال تعزیرات پاکستان آکھدا اے:

" تعزیرات پاکستان دی دفعہ 375 تے دفعہ 376 دے مطابق کسے بندے نوں زیادتی دا محرم آکھیا جاوے گا جے کراوہ کسے زنانی یاں کڑی نال اوہدی مرضی دے بغیر زبردستی یاں قتل یاں ضرر دا خوف دے کے زنا یا جبر کرے۔" (10)

زنانی یاں کڑی ایہہ حق رکھدی اے کہ اوہ اوس مرد دے خلاف قانونی چارہ جوئی اختیار کرے جہدے تے وچ مرد نوں سزا پاکستان دے قانون دے تحت دتی جاوے گی۔ پنجاب وچ ایس قانون دی سزا وچ سزائے موت فیر گھٹو گھٹ دس سال تے 25 سال دی قید دی سزا سنائی جاوے گی جہدے نال اوہ جرمانہ وی ادا کرے گا۔ سٹینیل سوشل ڈویلپمنٹ آرگنائزیشن دی اک رپورٹ دے مطابق پاکستان وچ زنا بالجبر دے کیسز وچ 200 فیصد اضافہ ہویا۔ تحقیق دسدی اے کہ پنجاب دے شہر لہور وچ 73 رپ کیسز تے 5 گینگ رپ کیسز رپورٹ کیتے گئے نیں۔ ایس توں اڈ تیز اب گردی، تشدد دا شکار زنانیاں دی طویل المدتی بحالی، ڈرانا تے ورگے روگاں بارے پاکستان دا آئین تے تعزیرات پاکستان چپ نہیں اے۔ ایس حوالے نال وی صوبائی سطح اتے پنجاب ویمن پروٹیکشن اتھارٹی تیزاب گردی وی روک تھام لئی قانون سازی ورگے قدم چکے گئے نیں۔ ایس توں اڈ ٹریکنگ سسٹم، جینڈر بیسڈ وائلنس (GBV) دا وی قیام عمل وچ لیا گیا اے۔ بن پنجاب دے پنڈاں تے شہراں وچ زنانی بے یارو مددگار نہیں لوڑ بس جانکاری دی اے۔

حوالے:

Ghulam Ahmad Parvaiz, Qurani Qawaneen-o-Iqdar, Lahore: Adra Tllo-e-Islam, P:20

Mubarak Ali, Dr, Tarikh or Orat, Lahore: Fuction House, 6th Addition, 2005, P:46

Shehla Nigar, Dr, Pakistani Punjabi Nawal wich zanniyan dy Massly da Amrani mataliya, Lahore: zarsha publisher, 2015, P:58,59

Pakistan Punjabi Nawal wich Zanniya dy Massly

Abdul Star, Humdani Barkati, Alama, Aurat aur Azadi, Gujrat: Porbunder, 2004, P:23

Azhar Haider, Syed, Mashra or Juram, Karachi: maktaba tareedi, 1982, P:52

PPC Section 489-A

PPC Section 337-A

Punjab protection of women against act 2016

10.PPC 375-376 against rape act